

АНАЛІТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

ГРОМАДЯНИ БІЛОРУСІ

ПО ОБИДВА БОКИ РОСІЙСЬКО-
УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

ПАВЛО РАДЬ

МІЖНАРОДНИЙ
ФОНД
ВІДРОДЖЕННЯ

ГРОМАДЯНИ БІЛОРУСІ: ПО ОБИДВА БОКИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Аналітичне дослідження програми Російських та білоруських студій Ради зовнішньої політики «Українська призма» за підтримки Міжнародного фонду «Відродження».

Автор:

Павло Радь,

молодший дослідник програми Російських і білоруських студій,
Рада зовнішньої політики «Українська призма»

Рецензент:

Ян Авсеюшкін,

аналітик, iSANS

Редактор:

Ярослав Черногор, к.і.н.,

Директор програми Російських і білоруських студій,
Рада зовнішньої політики «Українська призма»

Резюме

Початок російсько-української війни в 2014 році був важливий для Білорусі з декількох причин. По-перше, Мінську вдалося знайти нову нішу на міжнародній арені, вдало просуваючи свої мирні ініціативи. По-друге, вперше з часів радянського вторгнення в Афганістан білоруси взяли масову участь у збройному конфлікті. З того часу вони залишаються однією з найбільш чисельних національних груп, які беруть участь у бойових діях як на боці РФ, так і на боці України.

У той час як білоруські громадяни на боці РФ воюють переважно з ідеологічних або матеріальних інтересів, не претендуючи на більш значну роль у ході російсько-української війни, білоруський добровольчий рух в Україні пройшов значну еволюцію. Тепер у складі ЗСУ діють формування, які не просто націлені на досягнення певних воєнних цілей, але й прагнуть мати вплив на політичні процеси у своїй країні. Це стосується як і афільованих з Об'єднаним перехідним кабінетом підрозділів, так і полку імені Кастуся Калиновського, який станом на сьогодні володіє найбільшим кредитом довіри серед українських політиків і проявляє політичні амбіції.

Тож у даній роботі розглянуто історію формування білоруського добровольчого руху на боці України та участь громадян Республіки Білорусь у першій фазі російсько-української війни на боці де-факто Російської Федерації. Проаналізовано роль білоруських добровольців у ході повномасштабного вторгнення Росії, а також участь білорусів у війні на боці РФ. Окрім того, надано рекомендації українському уряду та представникам центрів впливу серед білоруських демократичних сил стосовно посилення бойових спроможностей добровольців та притягнення до відповідальності тих, хто воює на боці Москви.

Історія участі громадян Республіки Білорусь у російсько-українській війні протягом 2014 - 2022 рр.

Участь білоруських добровольців

Протягом першої фази російсько-української війни білоруси, будучи однією з [найбільш чисельних національних груп](#), брали активну участь у бойових діях як на боці України, так і на боці РФ. Тоді на боці Києва воювали від [300](#) до [500](#) білорусів, а структури, у складі яких вони брали участь у бойових діях, можна поділити на три категорії:

- 1) Батальйони МВС і Нацгвардії. Серед бійців [«Донбасу»](#) і [«Азову»](#) було багато білорусів, деякі з яких [отримали громадянство](#) України і продовжують воювати і дотепер.
- 2) Підрозділи ЗСУ. Влітку 2016 року тодішній президент України Петро Порошенко підписав [Указ №248](#), згідно з яким іноземці та особи без громадянства отримали можливість проходити службу у складі ЗСУ. У 2017 прес-служба Збройних сил заявила, що приблизно [100 іноземців проходили воєнну службу за контрактом](#) у складі українського війська, серед яких були і білоруси.
- 3) Незалежні від держави добровольчі формування. До таких відносився [ДУК «Правий сектор»](#), у складі якого воювали білоруські громадяни. Саме «Правий сектор» згодом стане основою для створення єдиного повністю білоруського підрозділу.

Першу спробу об'єднати білорусів в одному формуванні зробив голова Волинської облради Ігор Гузь, який разом зі своїми соратниками заявив про створення загону «Погоня». Як з'ясувалося згодом, загін [не брав участі в бойових діях](#), а був радше інструментом піару Ігоря Гузя. Згодом була створена афільована з формуванням організація [«Суспільний сектор загону «Погоня»](#), яка займалася наданням матеріальної допомоги білоруським добровольцям.

Тому єдиним реально діючим підрозділом, до складу якого входили білоруські громадяни, стала тактична група «Білорусь», яка об'єднала білорусів [першої штурмової роти п'ятого батальйону](#) ДУК «Правий сектор». Підрозділ був створений в січні 2015 року і виконував завдання у найбільш гарячих точках: [Авдіївка, шахта «Бутівка», Піски, Волноваха, Мар'їнка](#). Кількість бійців налічувала [приблизно 30 осіб](#), хоча точні дані ніколи не розголошували з міркувань безпеки: був ризик, що дана інформація могла потрапити до рук білоруського КДБ.

Білоруські громадяни на боці проросійських формувань

На відміну від білоруських добровольців, які воювали на боці України, громадяни Білорусі у лавах так званих «ЛНР» і «ДНР» не мали своїх підрозділів, тому були розосереджені по різних формуваннях, серед яких можна виділити три групи:

- 1) Формування так званих «ЛНР» і «ДНР». Білоруські громадяни були помічені в таких підрозділах як [батальйон «Зоря»](#), [ГШР «Бетмен»](#), [батальйон «Патріот»](#), [батальйон «Спарта»](#), [Республіканська гвардія «ДНР»](#) тощо.
- 2) Так звані козачі формування, зокрема [Військо Донське](#), [Велике Братство Козаких Військ](#), [Козача національна гвардія отамана Миколи Козіцина](#) тощо.
- 3) [«ПВК Вагнер»](#), у складі якої в боях на Донбасі брали участь мінімум 11 громадян Білорусі.

Більшість білорусів, які приєдналися до бойовиків, робили це під впливом російської антиукраїнської пропаганди, адже [телевізійні сюжети](#) російських медіа спонукали багатьох білорусів взяти до рук зброю, аби воювати на боці так званих «ЛНР» і «ДНР». Окрім телебачення, певну роль відігравали і соціальні мережі, за допомогою яких деякі з «добровольців» [спілкувалися з бойовиками у «Вконтакте»](#). Даний фактор не лише остаточно переконував відправитися на фронт, але й сприяв пошуку підрозділу. Проте варто зазначити що більшість з них їхали у зону бойових дій [без попередніх домовленостей](#).

Характерною рисою була [відсутність процедур відбору](#) та [ведення статистики](#). Тому відслідкувати реальну кількість громадян білорусів на боці бойовиків було просто неможливо, адже про багатьох з них могло не залишитися жодної інформації в документації. У відкритих джерелах їхня кількість коливається [від 500 до 750 осіб](#), а в базі, створені МВС і КДБ Білорусі, перелічено 140 таких осіб. Попри таку хаотичність у формуванні підрозділів «ЛНР» і «ДНР», все ж існували певні елементи вербування.

Один з механізмів передбачав набір до лав бойовиків у соціальній мережі «Вконтакте» за допомогою [тематичних груп або персональних сторінок вербувальників](#) та [поширення відповідних листівок](#). Такий підхід був націлений на ідеологічно мотивованих добровольців, які виявили готовність воювати за російські ідеї. Інший механізм - це [встановлення особистих контактів](#) з представниками громадських організацій колишній військових з метою пошуку світоглядно близьких добровольців. Хоча були зафіксовані [успішні випадки вербування](#), вони мали поодинокий і несистемний характер.

Про механізми вербування у лави «ПВК Вагнер» взагалі нічого не відомо, проте є інформація, що деякі білоруси стояли біля витоків даного формування: спочатку брали участь в операції [«Слов'янського корпусу»](#) в Сирії, а потім воювали [вже в Україні](#), на Луганщині.

Стосовно силових органів, то ймовірно, [ФСБ РФ](#) була залучена до вербування білоруських громадян, але даний процес не був масштабний. Про участь КДБ РБ у відправленні громадян Білорусі на територію України не було відомо. Водночас робота білоруських спецслужб з громадянами, які брали участь у війні, переважно обмежувалась [профілактичними бесідами і здійсненням нагляду](#) за їхніми діями. Неодноразово фіксувалося повернення бійців проросійських формувань до Білорусі, а також [видача нових документів](#) таким особам білоруськими органами.

Громадяни Республіки Білорусь під час повномасштабного вторгнення

Білоруські добровольці під час відбиття російської агресії

На відміну від першої фази російсько-української війни, коли тактична група «Білорусь» була єдиним білоруським підрозділом, який воював на боці України, після початку повномасштабного вторгнення склалася інша ситуація: більшість громадян сусідньої держави воюють у власних національних підрозділах. Тож станом на сьогодні білоруси беруть участь у протистоянні Росії в наступних формуваннях:

- 1) [Полк імені Кастуся Калиновського](#), який є найбільшим білоруським підрозділом у складі Збройних сил України. У його склад входять батальйони «Волат», «Литвин», «Western», а також медична рота і підрозділ БПЛА імені Микити Кривцова. Варто зазначити, що кістяком ПКК [стали білоруси](#), які воювали на боці України ще з 2014 року, зокрема у складі ТГ «Білорусь».
- 2) [Білоруський добровольчий корпус](#), у склад якого входить батальйон «Терор», який раніше був частиною Полку імені Кастуся Калиновського. Основним напрямом його роботи є [диверсійно-розвідувальні рейди](#).
- 3) II Інтернаціональний легіон, який був проектом представника з питань оборони і національної безпеки Об'єданого перехідного кабінету Валерія Сахащика. Спочатку мова йшла про створення [білоруської роти](#), проте задум так і не був реалізований. Водночас певна кількість білоруських добровольців досі залишається у складі легіону.
- 4) [Окрема десантно-штурмова рота при 79-й Окремій десантно-штурмовій бригаді](#), яка є новим проектом Валерія Сахащика. Зараз бере участь в боях [на Донеччині](#).
- 5) [Інші підрозділи ЗСУ](#), по яких розподілені білоруські бійці. Точна кількість білоруських добровольців у складі таких підрозділів, як і їхній перелік, є невідомими.

Окремо варто зазначити про спробу створити [білоруський добровольчий полк «Погоня»](#), який задумувався як мікромодель національно-визвольної армії. Однак формування розпалось і припинило свою діяльність.

Білоруські добровольці передусім асоціюються з полком імені Кастуся Калиновського, який є найбільш впізнаваним формуванням у складі ЗСУ. Впливовості й авторитету йому додає факт співпраці з українськими політичними елітами, які вбачають у полку [легітимний білоруський орган](#), з яким Київ міг би вести діалог. Так, неодноразово відбувалися зустрічі між представниками полку імені Кастуся Калиновського та [депутатами Верховної Ради України](#) та очільниками [обласних військових адміністрацій](#). У ПКК також заявили про плани [стати політичними представниками](#) демократичної Білорусі в Україні в умовах, коли ОПК не вдається налагодити співпрацю з українською владою.

Полк імені Кастуся Калиновського, безсумнівно, є найбільш серйозним білоруським формуванням у складі ЗСУ, проте представники Об'єданого перехідного кабінету прагнуть зайняти свою нішу, сформувавши силове крило. З цим виникають певні труднощі, адже домовленості стосовно [створення білоруської роти](#) в II Інтернаціональному легіоні не були реалізовані, а ініціатива «Паспалітае рушэнне», біля

витоку якого стояли силові «міністри» взяло курс [на більшу автономність](#) через [брак коштів](#).

Попри певні ознаки конкуренції та періодичну [критику Об'єднаного перехідного кабінету](#), між представниками полку імені Кастуся Калиновського та ОПК [існує діалог](#), який має регулярний характер.

Роль, яку відіграють білоруські добровольці у боротьбі з російським вторгненням в Україну, містить ряд важливих передусім для Білорусі елементів. Очевидно, що військові аспекти діяльності добровольчих формувань є фундаментом, на якому побудований весь рух, адже білоруси брали участь в обороні [Київської області, в боях за Лисичанськ](#), на [Бахмутському напрямку](#) і в інших гарячих точках.

Велике значення має іміджева роль, враховуючи той факт, що більшість українців мають негативне ставлення до Республіки Білорусь, про що так чи інакше висловилися [80.7% респондентів](#). Допомога в боротьбі з агресором створює образ альтернативної, не пов'язаної з режимом Олександра Лукашенка Білорусі, а ідея збройного протистояння російській агресії є більш близькою і зрозумілою українському населенню, аніж діяльність Об'єднаного перехідного кабінету.

Існування білоруських добровольчих формувань, а також їхня активна участь у боях - це ще й один з факторів стримування Лукашенка. Відомо, що Київ [здійював різні канали комунікації](#) для того, аби запобігти повторним спробам ракетних обстрілів чи заходу військ на територію України з півночі, а діяльність білоруських добровольців могла бути одним з аргументів під час таких обмінів сигналами. На те, що у Мінську остерігаються добровольчого руху, вказують не лише [заяви білоруського диктатора](#), але й дії репресивного апарату. Так, у внутрішніх військах було створено [декілька нових спецпідрозділів](#), завданнями яких є боротьба з диверсійно-розвідувальними групами та незаконними збройними формуваннями. Судячи з усього, мова йде про білоруські добровольчі формування, які КДБ [визнав екстремістськими](#). Окрім того, МВС Республіки Білорусь погрожувало добровольцям [притягненням до кримінальної відповідальності](#) за участь у бойових діях, а силовики неодноразово [громили квартири](#), кримінальні справи і [переслідували](#) їхніх родичів та членів сімей.

Водночас варто зазначити, що роль білоруських добровольців у контексті задекларованої цілі - звільнення Білорусі - є доволі обмеженою. Перш за все, загальної чисельності білоруських добровольців, ймовірно, буде недостатньо для формування однієї бригади. Точна кількість білорусів, які воюють на боці України, невідома, але на основі відкритих джерел можна зробити висновок, що вона коливається від [500](#) до [1500](#) осіб.

Крім того, на даний момент білоруські формування не мають у своєму розпорядженні повністю сформованих механізованих та артилерійських підрозділів. Ймовірно, найближчим часом ця проблема буде вирішена, адже на базі полку імені Кастуся Калиновського [відбувається набір до механізованого підрозділу](#), а в розпорядженні медслужби ПМК з'явилась [колісна і гусенична бронетехніка для евакуації](#). Можна очікувати і на появу артилерії, бо захоплена [російська гаубиця «Мста-Б»](#) має стати основою для майбутньої артилерійської батареї. Створення [батальйону «Western»](#), до складу якого входять іноземці бійці з досвідом ведення боїв в Іраку та Афганістані, лиш посилить кадрові спроможності ПМК у контексті розширення.

Втім найбільша перешкода полягає у тому, що поки не зовсім зрозуміло, як білоруські добровольці можуть себе проявити за межами російсько-української війни. Їхні дії залежать від рішень українського командування, а майбутнє - від перебігу російсько-української війни. Судячи з [риторики](#) представників вищого ешелону влади, Київ не налаштований використовувати силу проти режиму Лукашенка, як мінімум, до того часу, поки не будуть досягнуті цілі українського командування.

Громадяни Білорусі на боці Російської Федерації

Якщо добровольці у складі ЗСУ пішли шляхом інституалізації і виокремлення в окремі національні підрозділи, то такі процеси не відбувалися серед білорусів у лавах російських формувань. Тому серед білорусів, які воюють на боці Росії можна виділити наступні групи:

- 1) Ті, які воюють на боці так званих «ЛНР» і «ДНР» ще з першої фази російсько-української війни. Частина з них згодом залишилися в Донецьку і Луганську і продовжила служити в складі «ЛНР» і «ДНР».
- 2) Ті, які беруть участь у складі російських силових структур, зокрема ЗС РФ і Росгвардії. Необхідно зазначити, що відповідно до статті 15 Федерального закону «Про правовий статус іноземних громадян у Російській Федерації» іноземці, зокрема і білоруси, мають право проходити воєнну службу за контрактом.
- 3) Російські так звані «ПВК». До прикладу, «ПВК Редут» та «ПВК Вагнер», у складі якої, окрім нових найманців, воюють мінімум двоє білорусів, які брали участь у боях на Донбасі ще з 2014 року.

Протягом всієї другої фази російсько-української війни Москва намагалася здійснювати вербування білоруських військових. За даними ГУР, такі випадки були зафіксовані у підрозділах 103-ї десантної дивізії ЗС РБ і Гомельської прикордонної групи. Ймовірно, деякі із завербованих білоруських військових брали участь у бойових діях на початку повномасштабного вторгнення.

Відомими є і випадки вербування білоруських громадян до складу російських «ПВК» вже після початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації. Це відбувалося, зокрема, через соцмережі, коли людей з військовим досвідом хотіли затягнути на війну через неформальні зв'язки, а також через командирів білоруських військових частин, які поширювали відповідну інформацію серед своїх підлеглих. Серед тих, хто погодився, взяти участь у бойових діях, були не лише кадрові військові, але й в'язні, які відбували покарання у російських колоніях, і колишні військові, які вже вийшли на пенсію. Відомо про те, що в одній з російських «ПВК» воював білоруський відставний пілот Микола Марков, який загинув на Сході України. Враховуючи той факт, що використання авіації було помічене лише за бійцями «ПВК Вагнер», можна припустити, що Марков воював саме в даному формуванні.

З'ясувати точну кількість громадян РБ, які беруть участь у війні на боці РФ, просто неможливо, адже поки що про них обмаль інформації. Це зумовлено не лише тим, що розслідування безлічі аспектів війни потребує часу, але й тим фактом, що більшість білорусів не афішують своєї участі в бойових діях. Тому чи не єдиним джерелом інформації про їхню участь є новини про похорони загиблих на полі бою бійців.

Рекомендації

Україна

Київ потенційно може стати гравцем, який формуватиме регіональний порядок денний на білоруському напрямку, у чому важливу роль відіграватиме тісна співпраця по військовій лінії. Вибудовування інфраструктури впливу на процеси, які відбуваються навколо Білорусі, не лише сприятиме перетворенню України на лідера, але й дасть змогу мінімізувати загрози з півночі. Представлені рекомендації включають правовий і воєнно-політичний рівні.

Правовий рівень

Для реалізації повноцінної стратегії на білоруському напрямку, необхідно вжити ряд заходів, які послаблять бюрократичні обмеження і створять передумови для втілення у життя більш складних задумів. Серед них:

- Кабінету Міністрів України прийняти постанову, яка би впровадила чіткий порядок в'їзду для білоруських громадян. Регулярно трапляються випадки, коли білорусів не впускають на територію України виключно на основі їхнього громадянства. Дане рішення спростило прибуття не лише рекрутів, але й членів їхніх сімей.
- Кабінету Міністрів України врегулювати порядок отримання посвідки на постійне або тимчасове місце проживання для громадян Білорусі, зокрема й тих, які незаконно перебувають на території України через відсутність можливостей для легалізації.
- Національному банку України внести зміни до постанови №18 від 24.02.2022, дозволивши громадянам Білорусі здійснювати ширший спектр фінансових операцій. Реалізація даного пункту важлива, зокрема, для тих громадян Білорусі, в яких закінчився контракт зі Збройними силами України.
- Верховній раді України внести зміни до Закону України «Про громадянство України», націлені на спрощення отримання громадянства України іноземцями, які беруть участь в обороні нашої країни. Це стане можливістю порятунку для багатьох білоруських добровольців, на яких вдома чекає кримінальне переслідування.

Окрім того, важливо вживати кроки, націлені на кримінальне переслідування представників воєнно-політичного керівництва і громадян Білорусі, які причетні до вчинення злочинів на території України. Серед таких заходів можна виділити наступні:

- Верховній раді України проголосувати за проект нового Кримінального кодексу України після його фіналізації. У проекті нового Кримінального кодексу передбачений окремий розділ, який присвячений воєнним злочинам і який базується на положеннях Женевських конвенцій. Даний крок створить більш ефективний механізм притягнення до відповідальності тих громадян білорусі, які вчинили воєнні злочини, воюючи на боці Російської Федерації.

- Українським юристам та Службі безпеки України здійснити підготовку доказової бази причетності білоруських громадян до вчинення воєнних злочинів на території України під час ведення бойових дій.
- Правоохоронцям здійснювати збір доказів причетності вищого воєнно-політичного керівництва Білорусі до вербування власних громадян до складу так званих російських «ПВК» та порушення Республікою Білорусь своїх зобов'язань у рамках Женевських конвенцій та додаткових протоколів до них стосовно кримінального переслідування тих, хто підпадає під визначення найманця.

Воєнно-політичний рівень

- Відповідним відомствам спільно з експертним середовищем розробити чітку стратегію на білоруському напрямку, яка дозволить знизити загрози з боку режиму Лукашенка та вплинути на політичні процеси всередині самої країни.
- Українським спецслужбам убезпечувати рекрутинговий процес у білоруських формуваннях від спроб проникнення агентів КДБ РБ. [Неодноразові спроби](#) білоруських силовиків вклинитися в опозиційний рух засвідчують, що метою такої діяльності є дискредитація білоруських опозиційних сил та підміна їхні представників, зокрема, кримінальними елементами.
- Міністерству оборони домовитися з відповідними відомствами Польщі та країн Балтії про можливість створення додаткових рекрутингових центрів на території даних країн. Враховуючи той факт, що білоруська діаспора в ЄС є доволі великою, рекрутингові центри за межами України сприятимуть набору більшої кількості бійців.
- Командуванню Збройних сил України посприяти освоєнню білоруськими добровольцями артилерії та важкої техніки з метою створення механізованих та артилерійських підрозділів. Дане рішення сприятиме зростанню білоруських бійців та перетворенню їх у більш потужну бойову одиницю.

Демократичні сили Білорусі

Проведення демократичних змін у Білорусі - ціль передусім опозиційних сил у широкому сенсі. Попри те, що реалізація даного сценарію багато в чому залежить від зовнішніх факторів, зокрема результатів російсько-української війни й ситуації в самій РФ, діяльність опозиції має не лише символічне, але й практичне значення. Втілення життя ініціатив, покликаних змінити статус-кво, у майбутньому може стати фундаментом змін. Рекомендації включають воєнно-політичний рівень.

Воєнно-політичний рівень

- Усім точкам притягнення білоруської опозиції проводити переговори та консультації, націлені на пошук спільних форматів роботи та майбутнього об'єднання. Кожен з центрів впливу всередині демократичних сил володіє тими можливостями, якими не володіють інші, тому кооперація матиме взаємодоповнюючий ефект, а також дозволить досягти фінальної інституціоналізації демократичних сил.

- Представникам Об'єднаного перехідного кабінету, використовуючи кредит довіри в очах західного політичного істеблішменту, пропонувати формат покращення діяльності центрів рекрутингу білоруських добровольців у країнах Європи, зокрема, шляхом отримання допомоги від урядів європейських країн.
- Представникам Полку імені Кастуся Калиновського, використовуючи контакти з українськими політиками, адвокувати внесення законодавчих змін, націлених на спрощення для білорусів умов приїзду і перебування в Україні.
- Представникам демократичних сил налагоджувати зв'язок з негативно налаштованими до Лукашенка військовими та працівниками підприємств ВПК, використовуючи персональні контакт та канали комунікації.
- Центрам впливу білоруського опозиційного руху розробити й погодити спільну стратегію взаємодії з вищим ешеленом влади в Україні та суспільством, яка буде націлена на залучення більшої підтримки.
- Центрам опозиційного руху в Білорусі здійснювати збір і фіксацію фактів участі білоруських громадян у бойових діях на боці Російської Федерації з метою подальшого кримінального переслідування в рамках законодавства України та країн ЄС.

INTERNATIONAL
RENAISSANCE
FOUNDATION

МІЖНАРОДНИЙ
ФОНД
ВІДРОДЖЕННЯ

info@prismua.org

<http://prismua.org/en/>

[/PrismUA](#)